

## De cium van Katrijn

### Verklarende woordenlijst

#### De cium van Katrijn

Een Nederlands-Indisch voelboek met twee traditionele oud-Hollandse poppentheaterfiguren en vier punakawan uit Indonesië.

Tableau de la troupe: Jan Klaassen en zijn vrouw Katrijn, en de Javaanse clowns Semar, Nala Gareng, Bagong en Petruk.

- **Adoeh**: ach. Klachtuitroep, ook wel kreet van bewondering, pijn of schrik.
- **Arjuna** (spreek uit: 'ardjoenò'): koningszoon en krijger. Een van de vijf Pandawa's, hoofdfiguren – prinsen – uit het hindoeheldendicht de Mahabharata. Arjuna heeft een verfijnd karakter, is vrolijk, zelfbewust, lieveling van de vrouwen en probeert zijn fouten direct te herstellen. Zijn hoofd is veelal gebogen. Zijn haar staat in een grote krul omhoog. Arjuna heeft een donker gezicht, een rechte neus, amandelvormige ogen en gaat sober gekleed.
- **Bagong**: groot-oogige clown. Een van de zonen van Semar. Hij heeft een platte neus, een hangende kin en een rode mond met een flinke onderlip.
- **Banjeren**: met enig vertoon heen en weer lopen.
- **Batik** (waarvan onder andere 'gebatikt' afgeleid is): Indische methode om weefsel in verschillende figuren te verven. Hierdoor wordt telkens het gedeelte dat niet gekleurd wordt met was bedekt, waardoor de stof – veelal katoen – geen verf kan opnemen. Na het verfbad wordt de was verwijderd. Doordat er kleine barstjes in de was komen, treedt er vaak een soort craquelé-effect op in de meestal kleurrijke doeken.
- **Belanda**: Nederland(er).
- **Branie**: (over)moedig, parmantig, of bluffer, opschepper, druktemaker.
- **Cium** (spreek uit: 'tjioem'): kus/zoen. Het woord 'cium' is een onomatopee (klanknabootsing).
- **Dandang**: ketel van blik waarin in een kegelvormig uitlopend mandje rijst wordt gaar gestoomd. Heeft twee handgrepen.
- **Eskies**: excuus, neem me niet kwalijk. Uitroep van spijt.
- **Foelie**: specerij. Zaadmantel van de muskaatnoot.



- **Jan Klaassen:** grappige hoofdfiguur in de oud-Hollandse poppenkast met handpoppen. Hij is in de zeventiende eeuw ontstaan. Op zijn hoofd zit een puntmuts. Hij heeft meestal een dikke buik en een bult op zijn rug. Jan vertoont verwantschap met de Engelse Mr Punch, de Franse Polichinelle en de Duitse Kasperl. Jan Klaassen is voor niets en niemand bang, behalve voor zijn vrouw Katrijn. Dreigend bestoken zij elkaar met mattenklopper en knuppel.
- Je lah je kripoet – uitdrukking: ‘Je lacht je allemaal pretrimpeltjes’. Indo-Maleise uitdrukking, straattaal – Petjoh.
- **Kakkies:** (blote) voeten.
- **Kassian:** jammer, zielig. Maleise uitroep van medelijden.
- **Katjoeng:** (kwa)jongen/jongeman – een jongen uit de kampong.
- **Katrijn:** wederhelft van Jan Klaassen. Altijd is ze met hem aan het bakkeleien. Ze draagt een schortje en op haar hoofd heeft zij een luifelmutsje. Mooi is ze niet. ‘Ze heb een neus als een boegspriet en een mondje waar wel vijf mud aardappele in kenne’, aldus Jan.
- **Ketimoen:** komkommer.
- **Mas:** aanspreektitel voor een voorname, eerbiedwaardige, respectvolle – adellijke – heer. Tegenwoordig aanspreektitel voor iedere man met wie je op goede voet bent en die jonger is dan jijzelf of even oud.
- **Nala Gareng** (spreek uit: ‘nòlò gareng’): eigenwijze broer van Petruk. Hij is klein en heeft een uitgezakte buik en een knolneus. Op zijn hoofd een krulstaartje dat naar voren wijst. Hij houdt iedereen voor de gek, en doet dat niet al te netjes. Soms vermomt hij zich als ridder of koning.
- **Nasi koening/kuning:** gele rijst. Wordt gegeten bij feesten, ceremonies en om gasten welkom te heten. De rijst heeft een symbolische betekenis. Het staat voor een berg goud en brengt geluk, welvaart, rijkdom en waardigheid: heilsmaaltijd.
- **Nona:** meisje/juffrouw.
- **Pak** (ook wel bapak): vader, waarbij je de ‘k’ heel kort uitspreekt, waardoor het bijna lijkt alsof je ‘pah’ zegt. Tevens een gemoedelijke variant voor ‘meneer’.
- **Pakkie-an:** uitdrukking om aan te geven dat je er niets mee te maken hebt; ‘dat is niet mijn pakkie-an’ betekent ‘dat is mijn taak, zorg niet’. ‘Pakean’ of ‘pakaian’ is Maleis voor kleding.
- **Petruk:** een van de zonen van Semar. Zijn hoofd staat op een lange, naar voren gebogen nek. Hij is een smalle bonenstaak met een buikje en heeft een flinke vooruitstekende knobbelneus.
- **Pisang:** (bak)banaan. Ook wel uitdrukking voor een vreemd persoon: ‘rare pisang’.
- **Pisang soesoe:** kleine en zoete banaan. Soesoe/Susu = melk.

- **Sapu lidi**: traditionele Indonesische handbezem zonder steel. Wordt ook gebruikt als vliegenmepper, beddengladstrijker en roede.
- **Sarong**: traditionele Indonesische wikkelrok voor zowel mannen als vrouwen. Het is een van de heupen afhappende, soms dichtgenaaide, geplooid en geweven of gebatikte doek.
- **Selamatan** (ook wel geschreven als slamatan of selametan): een heils- of offermaaltijd ter viering van een bijzondere gebeurtenis, zoals een geboorte, besnijdenis, verjaardag, huwelijk, een feestdag of het herdenken van een overledene.
- **Semar**: Javaanse nar. Heeft een potsierlijk uiterlijk: een bokseersneus, een flinke vooruitstekende dikke en blote buik, een kuifje op zijn hoofd en een enorme bilpartij. Heel vroeger was hij een knappe god. Op een kwade dag veranderde zijn uiterlijk van mooi naar lelijk, en werd hij naar de menswereld verbannen. Daar moest hij voortaan de goden en hun afstammelingen dienen: als raadgever van de goede vorsten, prinses en helden. Hij geeft niet alleen adviezen, maar maakt ook grappige opmerkingen.
- **Senang**: aangenaam, behaaglijk, prettig.
- **Shiva/Siwa**: oppergod/oerwezen, eerste voorouder van de mens. Wordt vereenzelvigd met Batara Guru, de schepper van de aarde.
- **Soedah/Sudah**: laat maar. Drukt iets uit als 'het hoeft niet meer', 'ik wil er niks meer aan veranderen'.
- **Soesa**: uitdrukking om kleine zorgen en beslommeringen aan te duiden.



Afbeelding: de clown Semar, wayang-kulitfiguur. Illustratie: Elsje Zwart. Concept en teksten: Otto van der Mieden.



## De cium van Katrijn

### Woordenlijst: de Voorlezer, sprekende pen

#### 1 De cium van Katrijn: introductie

Een Nederlands-Indisch voelboek met twee traditionele oud-Hollandse poppentheaterfiguren en vier punakawan uit Indonesië. Tableau de la troupe: Jan Klaassen en zijn vrouw Katrijn, en de Javaanse clowns Semar, Nala Gareng, Bagong en Petruk.

2 Adoeh

3 Arjuna

4 Bagong

5 Banjeren

6 Batik

7 Belanda

8 Branie

9 Cium

10 Dandang

11 Eskies

12 Foelie

13 Jan Klaassen

14 Je lah je kripoet

15 Kakkies

16 Kassian

17 Katjoeng

18 Katrijn

19 Ketimoen

20 Mas

21 Nala Gareng

22 Nasi koening

23 Nona

24 Pak

25 Pakkie-an

26 Petruk

27 Pisang

28 Pisang soesoe

29 Sapu lidi

30 Sarong

31 Selamatan

32 Semar

33 Senang

34 Shiva

35 Soedah

36 Soesa

## De Voorlezer

### Sprekende pen met muziek

37 **De cium van Katrijn**

Een Nederlands-Indisch voelboek met twee traditionele oud-Hollandse poppentheaterfiguren en vier punakawan uit Indonesië. Tableau de la troupe: Jan Klaassen en zijn vrouw Katrijn, en de Javaanse clowns Semar, Nala Gareng, Bagong en Petruk.

38 **Namen en woorden**

Verklarende woordenlijst ten behoeve van 'De cium van Katrijn', een Nederlands-Indisch voelboek: Adoe t/m Soesa.

39 **De kus van Katrijn**

Een Nederlandstalig voelboek met twee traditionele oud-Hollandse poppentheaterfiguren en hun vier Europese neven. Tableau de la troupe: Jan Klaassen en zijn vrouw Katrijn, Guignol en Gnafron uit Frankrijk, Vitéz László uit Hongarije en Pulcinella uit Italië.

40 **De tút fan Katryntsje**

Een Friestalig voelboek met twee traditionele oud-Hollandse poppentheaterfiguren en hun vier Europese neven. Tableau de la troupe: Jan Klaassen en zijn vrouw Katrijn, Guignol en Gnafron uit Frankrijk, Vitéz László uit Hongarije en Pulcinella uit Italië.

41 **Katrijn's kiss**

Een Engelstalig voelboek met twee traditionele oud-Hollandse poppentheaterfiguren en hun vier Europese neven. Tableau de la troupe: Jan Klaassen en zijn vrouw Katrijn, Guignol en Gnafron uit Frankrijk, Vitéz László uit Hongarije en Pulcinella uit Italië.

42 **De Schmatz von Gretl**

Een Duitstalig voelboek met twee traditionele oud-Hollandse poppentheaterfiguren en hun vier Europese neven. Tableau de la troupe: Jan

### Hyperlinks

Audioboek: <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/cium.html>

Verantwoording: <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/cium.pdf>

Woorden: <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/mp3/woordenlijst.mp3>



## De cium van Katrijn

### De Voorlezer: twaalf coupletten

43 Adoeh –  
Jan Klaassen,  
branie Jan,  
trouw je  
met mij,  
met je  
Hollandse  
poppenkast  
en je bel en  
je knuppel  
opzij?

44 Kassian –  
Katrijntje,  
mijn klompen  
zijn kwijt,  
en op blote  
kakkies  
banjeren  
geeft  
trouwen  
veel spijt.

45 Adoeh – Semar,  
pak Semar,  
trouw je  
met mij,  
met je  
bolle billen,  
je kuifje  
en je armpje  
opzij?

46 Adoeh – Katrijntje,  
adoeh, dat is niet  
mijn pakkie-an.  
Als ik je zie,  
voel ik me  
niet senang.

47 Adoeh –  
Nala Gareng,  
trouw je  
met mij,  
met je  
uitgezakte  
buikje, jouw  
pisang-soesoe-  
neus en je  
beentje  
opzij?

48 Adoeh – Katrijntje,  
adoeh, maar  
zoals je ziet,  
met zo'n  
uiterlijk  
gaat trouwen  
toch niet!

49 Adoeh – Bagong,  
mijn lieve Javaanse  
vriend,  
wil jij nasi koening  
voor mij maken,  
dat als selamatan  
dient?

50 Eskies – Katrijntje,  
ach wat een pech,  
ik wil wel voor je  
koken, maar mijn  
dandang is weg.

51 Adoeh – Petruk,  
pietere Petruk,  
trouw je met  
mij,  
met je neus  
als een ketimoen  
en je sapu lidi  
opzij?

52 Adoeh – Katrijntje,  
adoeh, dat  
geeft alleen  
maar soesa.  
Trouw toch  
katjoeng Jan.  
Dat is een  
echte Belanda.

53 Adoeh – Katrijntje,  
nona Katrijn,  
trouw je met  
mij,  
met je gebatikte  
sarong, je mutsje  
en je mattenklopper  
opzij?

54 Soedah, zegt  
Katrijntje,  
laten we  
dat nu maar  
doen.  
Ze omhelst  
mas Jan innig,  
en geeft hem  
een cium.

## Met dank aan



Vrienden van het Poppenspe(e)lmuseum  
Friends of the Dutch Puppetry Museum



**KITLV**  
Vereniging KITLV

Elsje Plantema – gamelan ensemble Widosari  
Birgit Tomesen – creatief atelier 10 x tien  
Rosa Mol – designer, artist en researcher  
Ellen Buijvoets – Wolwinkel De Breifiets  
Edith Baartmans-Otten – Tante Toetie  
Studio Sabine Staartjes



**ZABAWAS**

provincie  
**Gelderland**

KICKSTART  
CULTUUR  
FONDS

**VSBfonds.**  
Iedereen doet mee

Afbeelding voorplat: Semar, Javaanse clown – wayang-kulitfiguur. Illustratie: Elsje Zwart.

Afbeeldingen links en rechts: uitgesneden en gespleten bamboestengel. Dubbele verbindingskern waartussen een buffel-  
lederen wayang-kulitfiguur – van top tot teen – wordt vastgezet aan de voor- en achterzijde. Het onderste, dikke en  
puntige gedeelte is het handvat. De dalang (wayang-kulitspeler) prikt de handgreep van de figuur die niet in actie is  
– of als deze met beide armen moet bewegen – in de zachte en liggende stam van een pisang-/bananenplant (debog).  
Deze bevindt zich horizontaal onder het wayangscherm (kelir). De debog is vaak langer dan de breedte van het speel-  
scherm. In beide uitstekende gedeeltes worden de figuren die niet ten tonele verschijnen, geplaatst. Ze zijn als het  
ware de toehoorders/figuranten.

